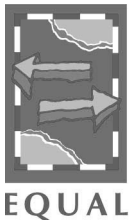
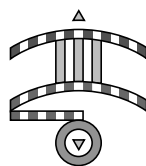

Prof. Dr. Ferre Laevers
Els Bertrands
Bart Declercq
Mieke Daems

Instrumenten voor de screening van kleuters en de observatie van de speel- en leeromgeving

ESF: bijdrage tot de ontwikkeling van de werkgelegenheid door het bevorderen van inzetbaarheid, ondernemingschap, aanpasbaarheid en gelijke kansen, en door het investeren in menselijke hulpbronnen

Centrum voor ErvaringsGericht Onderwijs

Met de steun van de
Vlaamse
Gemeenschap
Departement
Onderwijs en
vorming

INLEIDING

Kansen geven aan ondernemingszin wordt vandaag een belangrijke uitdaging voor het onderwijs en dat heeft zijn reden.

Ondernemingszin ?

Blijven we stilstaan bij de kern van wat ondernemingszin is, dan roept dit woorden op als: weten wat je wil, eigen keuzes maken en ze op efficiënte manier realiseren, van aanpakken weten en jezelf niet laten afschrikken door obstakels, het geheel blijven overzien, rekening houden met feedback en je gedrag kunnen bijsturen, kortom zelfsturing.

Kinderen die zelfsturing weten te combineren met een dosis verbeeldingskracht en creativiteit, die barstensvol ideeën zitten, originele oplossingen vinden, met onverwachte voorstellen op de proppen komen noemen we ondernemend.

Wat zijn we ermee ?

Wanneer we op die manier naar ondernemingszin kijken, dan wordt duidelijk dat hier een enorme bron van menselijk kapitaal ligt. Ondernemingszin stelt je in staat om richting te geven aan je leven, levenskwaliteit na te streven, kansen te zien en grenzen te verleggen. Het is de motor van waaruit je initiatief neemt in een job, het gezin of de ruimere samenleving. We hebben ondernemingszin hard nodig om kwaliteit in het eigen leven te realiseren en de wereld beter te maken, en daar kan je als leerkracht en als school niet onderuit.

Werken aan de ontwikkeling van ondernemingszin is geen elitaire bedoening. Het komt om te beginnen kinderen ten goede die zwak zijn in zelfsturing. Men kan zelfs aantonen dat hoe kansarmer men is, des te belangrijker ondernemingszin is om zaken zo in handen te nemen dat de mogelijkheden die er liggen optimaal benut worden. Tegelijk maakt de aandacht voor het thema ons bewust van kinderen die van aanpakken weten en die het gelukkig niet kunnen laten om initiatief te nemen. Deze kinderen hebben het in ons onderwijs niet altijd makkelijk. Regelmatig lezen we in interviews dat succesvolle ondernemers geen al te beste ervaring met onderwijs hadden. Onderwijs moet een plek worden waar grensverleggers kunnen gedijen.

De instrumenten

Hoe herken je ondernemingszin bij je kinderen? Bestaat er zoiets als een ondernemersprofiel? Waar kan een kind allemaal uitvallen? Manifesteert ondernemingszin zich altijd op dezelfde manier? En als je een zicht hebt op de ondernemingszin van de kinderen, wat kun je dan doen als leerkracht?

De twee instrumenten die deel uitmaken van dit pakket wijzen de weg naar een antwoord op bovenstaande vragen.

We beginnen met *drie portretten* van kinderen en geven zo je een concreet beeld van wat ondernemingszin kan zijn en hoe het bij elk kind een beetje 'anders' zichtbaar wordt. Daarna volgt een ervaringsverhaal van een leerkracht op zoek naar een geschikte aanpak om zorgenvleuters tot meer zelfsturing en ondernemingszin te brengen.

Vervolgens krijg je een screeningslijst waarmee je door systematische observatie van kinderen een beter zicht krijgt op de ondernemingszin. De kern van ondernemingszin bestaat uit de som van zelfsturing en creativiteit. Binnen deze ondernemingskern onderscheiden we 4 componenten: de wilfactor, richting kiezen, scenario's bedenken en afstand nemen. Kinderen kunnen binnen deze componenten meer of minder creatief en zelfgestuurd aan de slag gaan of vast komen te zitten door één component. Bijv. wanneer iemand er niet in slaagt een project af te werken kan dat meerdere oorzaken hebben. Je kan dan de verschillende componenten bekijken en de volgende vragen stellen: Is er sprake van een zwakke wilskracht?, Geraakt het kind niet opgestart? Of kan het, eens opgestart, moeilijk bedenken hoe verder te gaan? Heeft hij zijn capaciteiten overschat? Kortom via het screeningsinstrument reiken we een makkelijk hanteerbare bril aan om zeer gericht naar bepaalde kinderen te kijken. Je krijgt een indicatie van sterke en zwakke punten. De ervaring leert bovendien dat het invullen van het instrument soms een heel nieuw licht werpt op het gedrag van kinderen en het in een ander perspectief plaatst. Vooral voor de ondernemende kinderen die het je soms moeilijk maken, helpt deze screening tegen een dreigende etikettering.

Vanuit je zicht op de ondernemingszin van de kinderen in de klas kun je het aanbod en begeleiding beter afstemmen. Opnieuw starten we met een *praktijkbeeld van een speel en leeromgeving* die ondernemingszin prikkelt.

Daarop volgt een *checklist speel- en leeromgeving*. Deze lijst is vooral inspirerend bedoeld. Je be vraagt de sfeer en de organisatie van je klas, de inhoud die je aanbiedt, je begeleidingsstijl en de beeldvorming die kinderen over ondernemen meekrijgen. Op die manier krijg je ideeën om meer kansen tot ondernemingszin in te bouwen. Leerkrachten die de lijst voor ons invulden merkten meteen mogelijke actiepunten en gingen daadwerkelijk zelf aan het ondernemen.

Kortom : werken aan ondernemingszin is investeren in de energiebron voor de toekomst. Scholen moeten de kansen die er liggen om ondernemingszin te ontwikkelen met beide handen grijpen. Het mooie aan ondernemingszin is dat het op zich geen geld kost , noch energie verslindt: het is wat er aan mogelijkheden ligt beter benutten. Onze instrumenten geven alvast een eerste aanzet.

1

PORTRET TEN VAN KLEUTERS

Onderstaande portretten illustreren hoe ondernemingszin zich bij elk kind een beetje “anders” manifesteert. Je merkt hoe kinderen elk op hun manier een eigen wil tonen, keuzes maken, scenario’s bedenken en afstand nemen of daarin problemen vertonen. Sommige kinderen tonen een sterke creativiteit en blinken uit in ideeën aanleveren of oplossingen bedenken. Het zijn entrepreneurs in spé of vernieuwers. Andere kinderen kunnen het geheel bijzonder goed managen en tonen een excellente zelfsturing. Bepaalde kinderen zijn zo sterk in creativiteit en zelfsturing dat ze ook een leidinggevende rol opnemen.

Lena (4 jaar)

Lena kleurt een tekening. Ze zoekt geschikte stiften en bepaalt welke kleuren ze wil. Even later overtuigt ze de andere kinderen van haar kleurkeuze en vergelijkt de tekeningen onderling terwijl ze verder werkt. Intussen heeft Anne haar een rood schoentje gegeven. Lena vraagt of ze de andere schoen ook krijgt, waarop Anne antwoordt dat ze eerst de baby een spuitje moet geven. “Doe dat maar in de keuken” antwoordt Lena, terwijl ze verder tekent. Anne brengt een pop en een rammelaar. Lena test de rammelaar en concludeert dat de pop dat wel leuk vindt. Ze neemt de pop over in een arm en stelt vast dat die niet meer slaapt.

Intussen kleurt ze verder. Anne neemt de pop terug over en komt terug met het poppenbad. Lena legt de laatste hand aan haar tekening terwijl Anne wacht. Ze legt de tekening weg.

Wat later zien we Lena op het verhoog in de poppenhoek. Je hoort haar de rollen verdelen. “Ik ben de mama, jij bent de kleine zus. We hebben een TV hieronder, nee Tom, jij slaapt hieronder.” “Kom baby, kom bij mij” zegt ze tegen Tom. Ze houdt de bezigheden van Tom nauwlettend in het oog maar krijgt weinig respons van hem. Dan schakelt ze zelf over naar de rol van “klein babietje”. De reacties van de andere kinderen blijven uit en ze stapt resoluut naar Ellen. Die vraagt haar wat ze gaan spelen. Lena neemt een glitterkroon op haar hoofd en zegt: “Ik ben de mama en ik heb dit gekregen”. Terwijl Ellen zich eveneens

verkleedt, houdt Lena de verkleedpartij in de gaten en fantaseert intussen verder.

Even later verandert Lena van hoek. Ze gaat haar cadeau voor vaderdag knutselen: een tegel met een versierd huisnummer. Aandachtig luistert ze naar de uitleg van de juf. Ze drukt de cijfers in de lijm die de juf op de tegel heeft gesmeerd. Daarna werpt ze een blik op de attributen en kiest nauwkeurig wat ze gaat gebruiken om de tegel te versieren. De juf suggereert haar om goed na te denken. Lena kijkt even rond naar de anderen, vraagt dan de aandacht van de juf. Ze stelt voor om met de beschikbare kraaltjes een rijtje te maken. De juf komt even bij haar staan, Lena legt haar voorstel uit en vertelt over een gek liedje dat ze gehoord heeft. Als de juf weggaat, kletst ze nog wat met haar buurvrouw en gaat aan het werk. Doelgericht drukt ze zorgvuldig een rij witte schelpen en vervolgens een rij parels in de lijm. Ze bekijkt haar werkstuk, drukt nog enkele aparte parels op lege plekken en beslist dat het af is.

De kinderen verzamelen in de onthaalhoek. De juf stelt het spelletje ‘ik zeg handen op de knieën’ voor. Bij dit spelletje geeft een kind de opdracht om telkens de handen op een andere plek van het lichaam te leggen. Er kan gefopt worden doordat het deel ‘ik zeg’ niet genoemd wordt. Enkele kinderen hebben het er moeilijk mee om de spelleiding te nemen. Lena lukt er vlekkeloos in.

Lena, is wat je noemt een ondernemende kleuter met een eigen persoonlijk profiel. Lena weet wat ze wil, en ze kan met het nodige doorzettingsvermogen aan zelfgekozen opdrachten werken. Lena lanceert regelmatig spelideeën die echter niet altijd opgepakt worden door de andere kinderen. Dat weerhoudt haar niet om dan desnoods alleen te spelen en voor zichzelf boeiend en gevarieerd spel op te zetten (tekening kleuren, rollenspel, fantaseren, knutselen voor vaderdag). Toch is Lena sterk op communicatie met anderen gericht. Daarin toont ze leiderscapaciteiten. Ze bepaalt mee wat er gespeeld wordt en slaagt er in om de andere kinderen met duidelijke opdrachten aan het werk te zetten. Dat doet ze zonder dominant te zijn. Als andere kinderen met spelideeën komen, weet ze die moeiteloos te integreren in het spelgeheel of ze gebruikt die om het spel een andere wending te geven. Ze pikt bijvoorbeeld in op het spel met de poppen van Anne, maar werkt tegelijk haar eigen tekening af. Zo toont ze geregeld dat ze op meerdere sporen tegelijk kan functioneren en dat geeft haar een streep voor in het vermogen om het geheel te overzien en te anticiperen op wat zich aandient.

Lies

Lies hoort bij de oudste kleuters van een klas vier- en vijfjarigen. Ze speelt regelmatig met de jongere kinderen. Vandaag vinden we haar op de mat waar ze samen met Jo en Elie de speelkaarten sorteert. Elie beslist dat de kaarten nu verdeeld worden om een spel te spelen. Lies geeft meteen haar kaarten af. "Leg ze op de grond" beveelt Elie en Lies voert uit. Twee oudere jongens Arne en Robbe, komen zich met het spel bemoeien. Lies laat gewillig letterlijk in haar kaarten kijken, alsof ze de situatie ondergaat en wacht op het volgende bevel. Het spel wordt overgenomen door Arne en Robbe, en Lies deemstert weg naar de onthaalhoek waar ze samen met Hanne een afspringspel speelt. Hanne geeft telkens het idee: "nu springen we zo", vervolgens doet Lies na. Ze lijkt het leuk te vinden. Hanne beslist om een boek te lezen, Lies stopt zonder meer het springen en gaat met haar mee. Wanneer de juf het teken tot opruimen geeft gebeurt er iets eigenaardigs. Arne en Robbe trekken

Lies recht en zeggen dat ze mee moet opruimen. Lies lijkt bang. Ze zegt niets en begint als enige op te ruimen. Als de jongens weg zijn, stopt ze ermee en gaat terug lezen.

Na de pauze roept de leerkracht Lies even bij haar om een spelletje rond visuele waarneming te doen. Lies somt de voorwerpen op en zegt dan dat ze het niet meer weet. Het spel wordt vrij snel beëindigd. Lies gaat naar het groepje dat met scheerschuim experimenteert. Eerst tekent ze een hartje, nadien kijkt ze even naar de anderen, laat haar idee los en doet mee met Arne die suggereert om een ketnet-hand af te drukken. Even later is ze terug in haar eentje bezig: ze tekent een oog en zegt stillletjes: "kijk ik teken een mannetje". Er komt weinig reactie van de anderen. Meteen schakelt ze over en doet mee met het experimenteren en fantaseren rond sneeuw en ijs, opnieuw een idee van Arne dat door iedereen wordt gevolgd.

Ondernemingszin bestaat in verschillende gradaties en vormen. Waar het ene kind, zodra het een keuze geboden wordt, al op weg is, lijkt Lies het moeilijker te hebben met kiezen en voor iets te gaan. We krijgen soms de indruk dat het aanbod haar niet echt interesseert. Voelt ze wat haar aanspreekt? Eens ze met iets bezig is, blijft ze verder doen, maar zelden met een hoge betrokkenheid. Ze lijkt het klasgebeuren te ondergaan en loopt niet gemakkelijk warm voor iets, maar laat zich eerder op sleeptouw nemen. Bij het kaartspel volgt ze de instructies. Ze laat zich leiden door Hanne bij het afspringspel en het lezen. Lies komt weinig met eigen ideeën op de proppen. Als ze al iets bedenkt, dan laat ze het snel los en volgt de impulsen van de anderen zoals bijvoorbeeld tijdens het experimenteren met het scheerschuim.

Bij Lies maken we ons ernstig zorgen of er wel voldaan is aan één van de basisvoorwaarden om onder-

nemend te kunnen zijn: beschikt Lies over het nodige zelfvertrouwen? Voelt ze zich wel goed in haar vel? Ze lijkt weinig assertief en laat letterlijk in haar kaarten kijken, ondergaat de situatie, laat zich bevelen en reageert bang op een aantal jongens. Pas wanneer Lies zich veilig voelt, zal ze met eigen ideeën durven komen en risico's durven nemen.

Bert (5 jaar)

Bert heeft thuis een waaier heeft leren plooiën. Hij is daarover zo enthousiast dat hij ook in de klas al verschillende dagen met papier bezig is. Hij stelt aan de leerkracht voor om de andere kleuters bootjes en waaiers te leren maken aan de knutseltafel. Het voorstel waaiers en bootjes te maken komt vanaf dan geregeld 's morgens tijdens het kringgesprek terug en... met veel succes. Ongeveer 2/3 van de klas gaat de volgende dagen bij Bert in de leer om het vouwen met papier onder de knie te krijgen. Wanneer de belangstelling van de anderen na enkele dagen slinkt, vraagt Bert de leerkracht om reclame te maken voor zijn spelidee. Zelf lanceert hij het idee om ook maskers te maken en gebruikt hier koord, nietjesmachine, plakband,... voor. De leerkracht geeft impulsen door de tafel te verrijken met voorgetekende maskers van blij, boos, bang,... Op een gegeven moment zijn die maskers op en de leerkracht kan niet onmiddellijk een nieuwe voorraad kopiëren.. Bert begint dan zelf een masker te tekenen. Hij is intussen al 2 weken intens bezig met papier plooiën, vouwen, knippen, plakken,...maar blijft nieuwe

dingen vinden. De volgende dag komt hij met pluimen aandraven waarmee hij een indianenband maakt en zijn masker verfraait. Voor dat masker vraagt hij een elastiek. De leerkracht zorgt opnieuw voor extra materiaal en de knutseltafel wordt uitgebreid met elastiek, koord, pluimen en wol. . Dit steekt kinderen enorm aan en er verschijnt een grote diversiteit aan maskers. Bert staat de hele dag bij de papierknutseltafel en zegt aan ieder die het horen wil dat ze met een probleem wel naar hem mogen komen. Hij helpt Inry met het maken van een indianenband en legt verschillende kleuters uit hoe ze een boot kunnen vouwen. Als weekthema wordt enkele dagen later 'ridders en kastelen' gekozen, maar de leerkracht beslist de papierknutseltafel te behouden. Dit is een schot in de roos en vormt een sterke impuls om maskers, helmen, zwaarden,... te maken. Bert neemt opnieuw het voortouw en komt met het idee een maliënkolder te maken. Zijn enthousiasme werkt aanstekelijk en op het eind van de dag lopen dan ook heel wat kleuters rond in een papieren maliënkolder.

Bert weet goed wat hij wil en kan intens op iets doorgaan, wanneer het aansluit bij zijn interesses. Hij is erg creatief en ziet voortdurend nieuwe mogelijkheden in zijn spel. Door zijn enthousiasme steekt hij vaak de andere kleuters aan. Bovendien beschikt hij over het nodige zelfvertrouwen en assertiviteit om zijn plannen tot een goed einde te brengen. Hij vraagt bijvoorbeeld de juf om regelmatig om reclame te maken voor zijn idee.

Wanneer hij met iets bezig is, gaat hij daar vaak erg bezield mee om. Het is zo'n kleuter die niet onopgemerkt in de klasgroep zit en vaak een verschil maakt, doordat hij met een gek idee op de proppen komt. Toch is Bert niet altijd een gemakkelijke kleuter. Door zijn niet te stuiten energie kan hij erg vermoeiend zijn en als een pletwals over andere kinderen gaan.

Ondernemingszin stimuleren bij elke kleuter, een ervaringsverhaal van een leerkracht

Als kleuterleidster zit je vaak met de volgende vraag: wat met de zwakkere kinderen in je klasgroep? Die krijgen vaak geen inspraak, laten zich doen in de grote groep of komen daar weinig aan bod. Ze lijken weinig eigen ideeën te hebben en maar mee te drijven met de stroom in de klas. De voorstellen die in de klas gedaan worden keuren ze stilzwijgend goed.

Eén van die kleuters met een matige zelfsturing uit mijn klas is Wannes. Samen met Janne en Jill speelt hij vaak in het poppenhuis, een veilige en vertrouwde hoek voor hem. In de bewegingshoek zal je hem niet gauw vinden, omdat hij het drukke spel en het fysieke van de andere kleuters bedreigend vindt. Ik heb als leerkracht wel enig zicht op de belevingswereld van Wannes, Janne en Jill, maar wil eens meer in detail gaan kijken welke ideeën ze hebben omtrent de poppenhoek, de hoek waar ze het meest 'thuis' zijn.

Omdat ik denk dat Janne, Jill en Wannes in een klasgesprek weinig aan bod zullen komen, beslis ik om eerst met die 3 kleuters een gesprek aan te gaan. Ik vraag Lize er ook bij, een ondernemende kleuter die een goed contact heeft met de 3 kleuters en graag in de poppenhoek speelt. Ik vertel hen dat ik gemerkt heb dat ze graag in de poppenhoek spelen en er dus heel wat van weten en dat ik daarom wil weten wat zij leuk vinden in de poppenhoek en wat ze er graag eens aan zouden willen veranderen. De eerste die met een idee komt is Lize, daarna doen ook Jill en Wannes een voorstel. Naarmate het gesprek vordert, worden Jill, Wannes en Lize steeds enthousiaster en krijgen echt zin om de poppenhoek eens onder handen te nemen. Janne heeft het moeilijker en houdt zich wat afzijdig. Uit het gesprek blijft vooral het voorstel van Jill hangen, om de hoek te verrijken met spullen die te maken hebben met 'wassen en strijken'.

De dag erop leg ik aan heel de klas uit dat 4 kleuters de vorige dag de poppenhoek geëvalueerd hebben, omdat ze er veel van weten aangezien ze er dagelijks in spelen en vraag of zij ook nog ideeën hebben als verrijking. Er worden ideeën genoemd als was-

machine, wasmand, droogrek, theepot,...

Die voorstellen worden bij de voorstellen van de dag ervoor gevoegd en er wordt beslist om van het poppenhuis een wasserij te maken. Er wordt een wasmachine geknutseld en enkele kinderen brengen wasspelden mee van thuis. Vier kleuters kiezen voor het knutselen, waaronder Wannes en Janne. Jill blijkt niet geïnteresseerd. Wannes helpt enthousiast mee, maar Janne lijkt wat verloren te lopen en wil al na een paar minuten naar een andere hoek. Geert (een echt leidertje) neemt Janne even op sleeptouw, maar ook dat is niet voldoende en enkele minuten later haakt Janne af en gaat in een andere hoek spelen. Wannes, Geert en Anja, de drie overgebleven kleuters, knutselen vol enthousiasme verder. Geert neemt hierbij duidelijk de leiding, maar ook Wannes heeft heel wat inbreng. Ik heb hem zelden zo enthousiast gezien: hij brengt ideeën aan en huppelt door de klas van enthousiasme.

Als de wasserij af is zet ik dit extra in de verf tijdens een kringmoment en ik vraag de 4 kleuters even toe te lichten waarvoor alles in de wasserij dient. Geert wijst op de telefoon, en Wannes op het kopje koffie, want tijdens het wassen kan je soms dorst krijgen. Veel kleuters willen nu in die hoek spelen. Ik stel voor dat eerst die 4 kleuters mogen, want ze hebben er tenslotte veel moeite voor gedaan. De klas stemt in en die 4 gaan in de wasserij. Vooral voor Wannes is dit een uitzonderlijk moment, want Wannes is eerder angstig en mijdt sommige hoeken omwille van de drukte, terwijl hij nu intens samenspeelt met Sjef en Anja. Janne daarentegen haakt na 5 minuten af. Zij kan het spelniveau niet aan en het rollenspel is niet aan haar besteed. Jill komt geen enkele keer in de hoek.

De ingreep om de poppenhoek te veranderen, blijkt vooral effectief bij Wannes. Hij heeft een positieve evolutie doorgemaakt en duidelijke stappen vooruit gezet. Hij speelt bijvoorbeeld nu ook met Sjef, een actieve en sterke kleuter waar hij vroeger bang van was. Daarenboven durft hij meer zijn ideeën uiten. De evolutie bij Janne is minder zichtbaar. Het gebeuren gaat duidelijk boven haar petje.

Het meest zorgwekkend is echter Jill. Sinds de wasserij er staat, is ze niet meer in de poppenhoek (= wasserij) geweest. Dit is vreemd want de idee van 'wassen en strijken' kwam van haar. Als leerkracht stel ik me vragen: mist ze de veiligheid van de bekende poppenhoek? Is het plaatsen van de handeling 'wassen en strijken' in de context van een wasserij te abstract voor haar. Gaandeweg wordt me een patroon van Jill duidelijk: Jill brengt een idee (bijv. strijken) in, het idee wordt door de groep opgepakt en Jill haakt dan helemaal af. Het lijkt alsof ze vastzit in een structuur waarbij ze het gevoel heeft dat zowel in de relatie met haar dominante tweelingbroer als in de klas haar ideeën van haar weggenomen worden.

Daarenboven is Jill een kleuter die vraagt om heel concreet spel en materiaal. Misschien is het plaatsen van 'wassen en strijken' in de context van een wasserij cognitief voor haar te hoog gegrepen is. Het wassen en strijken kent ze wel vanuit de thuiscontext, maar bij een wasserij kan ze zich letterlijk niets voorstellen. Ze komt dan ook niet tot spel in de omgevormde poppenhoek. Als eerste actiepoint kan de poppenhoek versoberd worden en meer bij de ervarings- en belevingswereld van Jill gebracht worden, zodat ook zij daar tot spel kan komen.

Een ander werkpunt bij Jill wordt aangereikt door de vraag hoe we Jill 'eigenaar' kunnen houden van haar idee? Jill is sowieso erg teruggetrokken en moet door extra aangesproken worden door mij. Ze neemt zelf weinig initiatief. Ik neem me alvast voor om positief in te spelen op haar ideeën en ze niet onnodig naar de hele groep toe te trekken en beschikbaar te stellen. Kortom, individuele initiatieven die van haar uitgaan, zal ik krachtig ondersteunen en er aanvankelijk hooguit één andere kleuter bij betrekken. Gaandeweg kan dit meer uitgebreid worden.

2

SCREENINGSINSTRUMENT ONDERNEMINGSZIN

Voor kleuters

WERKWIJZER

De inhoud van het instrument

Het instrument bestaat uit 4 delen

- **Identificatiegegevens**
- **Deel 1** gaat over de kern van ondernemingszin: een mix van zelfsturing en creativiteit . We onderscheiden 4 componenten:
 1. Ervoor gaan, doorzetten: de wilsfactor
 2. Weten wat je wilt en geïnspireerd zijn: richting kiezen
 3. Weten hoe te werk te gaan en het voor elkaar krijgen: scenario's bedenken en uitvoeren
 4. Afstand nemen: overzicht houden en leren uit ervaring
- **Deel 2** gaat over leiderschap: ondernemingszin krijgt een grotere impact als de zelfsturing ook een sturing van anderen wordt.
- **deel 3** brengt ons bij een synthese: we maken een totaalscore voor zelfsturing en voor ondernemingszin.

Hoe invullenNa het volledig invullen van de **identificatiegegevens** ga je voor deel 1 en deel 2 als volgt te werk:

- Voor elke component vind je **in de tabel** concrete beschrijvingen van kleutergedrag.
- Je leest deze beschrijvingen en je maakt één van de 4 blokjes zwart volgens de volgende sleutel:

- als je vindt dat het gedrag van de kleuter helemaal niet aansluit bij de beschrijving
- als je vindt dat het gedrag van de kleuter eerder niet aansluit bij de omschrijving
- als je vindt dat het gedrag van de kleuter eerder wel aansluit bij de omschrijving
- als je vindt dat het gedrag van de kleuter uitgesproken wel aansluit bij de omschrijving

Helemaal niet	☒	☐	☐	☐	Uitgesproken wel
Helemaal niet	☐	☒	☐	☐	Uitgesproken wel
Helemaal niet	☐	☐	☒	☐	Uitgesproken wel
Helemaal niet	☐	☐	☐	☒	Uitgesproken wel

- **Onder de tabel** maak je een globale inschatting voor de betreffende component. Je krijgt twee uiterste beschrijvingen van de component, één links en één rechts.
- Je maakt één van de zeven blokjes zwart. Hiervoor laat je je leiden door de mate waarin je vindt dat het profiel van de kleuter eerder aansluit bij de beschrijving links of aansluit bij de beschrijving rechts. Niveau 4 neemt de middenpositie in
- De deelscores die je gaf in de bovenstaande tabel helpen je om een inschatting te maken. Het gaat daarbij niet om een strikt wiskundige afleiding. Het is het globale intuïtieve beeld dat beslissend is.

☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7

Voor **deel 3** vind je de werkwijze bovenaan het blad

¹ De bij sommige items verwijst naar leerling-gedrag waar creativiteit en motivatie het verschil uitmaakt. In deze items onderscheidt de ondernemende leerling zich van de zelfgestuurde leerling.

IDENTIFICATIEGEGEVENS

School	<hr/>	
Klas	<hr/>	
Naam leerling	<hr/>	
Geboortedatum	<hr/>	
Geslacht	Jongen ☐	Meisje ☐
Naam observator	<hr/>	
Functie	Klasleerkracht ☐	Externe observator ☐
Observatieperiode	<hr/>	
Invuldatum	<hr/>	

I. ONDERNEMINGSZIN: EEN MIX VAN ZELFSTURING EN CREATIVITEIT

Component 1 "Ervoor gaan, doorzetten" [Wilsfactor]

WARMLOPEN ☐	1.1 De kleuter is gemakkelijk voor een initiatief te motiveren. Hij/zij loopt gemakkelijk voor iets warm.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
IMPACT WILLEN ☐	1.2 De kleuter wil actie en effect ervaren, wil doorgaans iets teweeg brengen. Hij/zij kan niet bij de pakken blijven zitten en neemt graag initiatief.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
DOORZETTEN	1.3 De kleuter wil iets dat opgestart werd, goed afwerken. Hij/zij is bereid er de onprettige consequenties bij te nemen en heeft er veel voor over om zijn/haar doel te bereiken.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel

Deze kleuter blijft vaak passief wachten. Initiatieven of nieuwe voorstellen laten hem/haar koud. Er is weinig dat hem/haar kan doen gaan. Vaak blijft hij/zij bij de pakken zitten of geeft een hulpeloze indruk. Hij/zij geeft snel op bij frustratie of bijkomende hindernissen

Deze kleuter is een geboren initiatiefnemer en loopt gemakkelijk warm voor iets. De kleuter zet door, zelfs al duiken er hindernissen op of is de activiteit soms frustrerend. De kleuter geniet van impact hebben, brengt vaak iets teweeg in zijn/haar omgeving en wil een kwaliteitsvol resultaat.

Component 2 "Weten wat je wilt, geïnspireerd zijn" [Richting kiezen]

KIEZEN	2.1 De kleuter voelt intuïtief aan waar hij/zij naar toe wil. Hij/zij is zich bewust van wat hem/haar zint en niet. Hij/zij maakt keuzes en beslist.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
GEDREVEN ☐	2.2 Als de kleuter zich in iets geëngageerd heeft (bijv. een project) dan kan hij/zij het moeilijk loslaten. Hij/zij is er constant mentaal mee bezig. Het neemt hem/haar in beslag.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
INSPIRATIE ☐	2.3 Ideeën over mogelijke initiatieven borrelen als vanzelf op bij de kleuter. Hij/zij ziet vaak originele mogelijkheden, doelen en acties.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel

Deze kleuter weet niet wat hij/zij wil, heeft weinig voeling met en zicht op wat hem/haar aanspreekt. Hij/zij heeft geen richtingsgevoel en kan niet kiezen. Hij/zij toont weinig interesses. Het ontbreekt hem/haar vaak aan inspiratie om iets te ondernemen of mogelijke acties en doelen te bedenken.

Deze kleuter voelt intuïtief goed aan waar hij/zij naar toe wil en kiest daarvoor. Hij/zij heeft veel inspiratie. Initiatieven en originele mogelijkheden borrelen spontaan op. Hij/zij ziet vaak, zelfs in beknottende situaties, toch nog kansen om activiteiten te bedenken. Genomen initiatieven laten hem/haar doorgaan niet los.

Component 3: "Weten wat je te doen staat en het voor elkaar krijgen" [Scenario's bedenken en uitvoeren]

VAN START GAAN STAPSGEWIJS UITVOEREN	3.1 De kleuter kan bij vertrouwde opdrachten en situaties van start gaan, zich de opeenvolgende stappen voor de geest halen en ze na elkaar uitvoeren.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
NIEUWE SCENARIO'S IN DE ACTIE ONTWIKKELEN ☐	3.2 Bij een nieuwe opdrachten en situaties kan de kleuter vlot starten. Hij/zij bedenkt al doende hoe hij/zij te werk kan gaan om het initiatief tot een goed einde te brengen.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
PRIORITEITEN	3.3 Bij de uitvoering van een initiatief kan de kleuter goed onderscheiden wat belangrijk is en wat niet. Hij/zij voelt spontaan wat eerst moet komen en wat later, wat zeker afgewerkt moet zijn en wat niet.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
ALERTHEID, BIJSTUREN EN ZORGVULDIGHEID	3.4 Tijdens de activiteit is de kleuter alert. Hij/zij heeft in de gaten hoe het loopt, heeft oog voor details en stuurt zijn werkwijze bij.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
BREED VIZIER	3.5 De kleuter kan meerdere acties of deelhandelingen tegelijk overzien terwijl hij/zij bezig is. Hij/zij is bezig met iets en houdt spontaan andere relevante dingen mee in het oog.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
ANTICIPEREN	3.6 Tijdens de uitvoering kijkt de kleuter vooruit. Hij/zij voorziet hoe het verder zal aflopen, wat hij nodig zal hebben en stuurt in functie daarvan bij.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
ORIGINALITEIT ☐	3.7 De kleuter vertrouwt op zijn improvisatievermogen. Hij/zij ziet meteen verschillende manieren om iets aan te pakken en vindt originele oplossingen.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
FLEXIBILITEIT ☐	3.8 De kleuter kan flexibel omgaan met onvoorziene omstandigheden en plotse koerswijzigingen. Hij/zij weet onverwachte mogelijkheden te benutten.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel

Deze kleuter gaat traag of niet van start en heeft zelden een beeld van de wijze waarop iets aangepakt kan worden. Hij/zij is bij nieuwe opdrachten volslagen hulpeloos. Tijdens de uitvoering dwaalt hij/zij regelmatig af. De opeenvolgende stappen worden moeizaam of mechanisch uitgevoerd. Relevante details in de uitvoering en de omgeving ontgaan hem/haar. Hij/zij heeft het niet in de gaten als het fout loopt. Onvoorziene omstandigheden brengen de kleuter uit evenwicht. Hij/zij houdt zich krampachtig vast aan het vertrouwde scenario, regels en procedures.

Deze kleuter gaat zowel bij vertrouwde als nieuwe opdrachten zonder problemen en doelgericht van start. Hij/zij houdt van uitdaging, durft met weinig informatie in zee gaan en vertrouwt op zijn improvisatie en creativiteit om verdere stappen te bepalen. Tijdens de uitvoering blijft de leerling alert voor details en stuurt hij/zij bij. Hij/zij anticipeert op het resultaat en houdt een breed vizier op de werkzaamheden. Hij/zij houdt van onverwachte wendingen en past zich flexibel aan, aan onvoorziene omstandigheden. Vaak gaat hij/zij vernieuwend te werk en komt hij/zij met originele oplossingen op de proppen.

1 2 3 4 5 6 7

Component 4: Afstand nemen

PLANMATIGHEID STRATEGISCH DENKEN	4.1 Bij het uitwerken van grote complexe opdrachten vliegt de kleuter er niet meteen in. Hij/zij overdenkt strategisch wat er bij komt kijken en hoe hij/zij te werk zal gaan. Hij/zij neemt berekend risico.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
DOELBEWUST- ZIJN	4.2 De kleuter kan aangeven wat hij/zij met zijn initiatieven wil bereiken, waar het hem/haar om te doen is.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
ANALYSEREN	4.3 Als iets niet lukt, dan blijft de kleuter niet halsstarrig of blindelings doordoen, maar stopt, denkt na en wijzigt zijn/haar koers.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
EFFICIËNTIE	4.4 De kleuter heeft in de gaten wanneer zijn/haar inspanningen niet zullen opleveren wat hij wil.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
LOS KUNNEN LATEN	4.7 De kleuter kan afzien van een idee of een project, waaraan hij/zij gehecht is, als blijkt dat het weinig kans op slagen heeft.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
EVALUEREN	4.4 Na afloop kan de kleuter aangeven of het resultaat overeenstemt met wat hij/zij voor ogen had.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
ERVARINGSLEREN	4.6 De kleuter leert uit de opgedane ervaringen, hij/zij kan aangeven wat werkt en wat anders aangepakt moet worden.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel

Deze kleuter gaat halsoverkop of lukraak te werk. Vaak wordt gefocust op deelaspecten, zonder dat het verder afgelegde doel aangegeven kan worden. Als iets niet lukt, geeft de kleuter snel op of blijft halsstarrig doordoen zonder stil te staan bij het probleem. Het gebeurt zelden dat de kleuter terugblijkt op de taak. Wat gedaan is, is voorbij. Hij/zij ziet het als een te klaren klus. Hij/zij leert weinig uit ervaringen en houdt vast aan zijn ideeën en routine. Hij/zij kan ze niet in vraag stellen.

Deze kleuter kan vooruitblikken: bij een complexe opdracht gaat hij/zij planmatig en strategisch te werk, waarbij hij/zij vlot kan aangeven wat hij/zij wil bereiken en hoe hij/zij tewerk zal gaan. Wanneer iets niet lukt tijdens de uitvoering, analyseert hij/zij de situatie i.f.v. een betere aanpak. Bij een onhaalbare opdracht kan hij/zij het project loslaten, zelfs al is hij/zij daar sterk aan gehecht.

Deze kleuter is sterk in het terugblikken. Een activiteit wordt geëvalueerd op de kwaliteit en de efficiëntie. Hierdoor trekt hij/zij lering uit ervaringen en bouwt hij/zij expertise op.

II. LEIDERSCHAP

MOBILISEREN EN SAMENBRENGEN	5.1 De kleuter kan anderen samenbrengen en stimuleren tot actie, tot het nemen van initiatief.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
INSPIREREN ☐	5.2 De kleuter inspireert anderen met ideeën over mogelijke initiatieven. Hij/zij is overtuigend en wordt in zijn ideeën door anderen gevolgd.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
DUIDELIJKHEID SCHEPPEN, STRUCTUREREN, SYNTHETISEREN	5.3 De kleuter probeert regelmatig verschillende voorstellen en ideeën van anderen samen te brengen in een geheel. Hij/zij zoekt naar lijnen in het geheel.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
BESLISSEN	5.4 De kleuter draagt er toe bij dat er in de groep beslist wordt of beslist zelf over de selectie van de voorstellen die uitgevoerd worden.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
VERDELEN EN DELEGEREN	5.5 De kleuter kan het werk van een groep organiseren. Hij/zij verdeelt en delegeert taken en schat daarbij de competenties van de anderen goed in.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
OVERZIEN	5.6 De kleuter heeft oog voor het geheel terwijl hij/zij zijn eigen deel uitvoert en stuurt waar nodig bij.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
COACHEN	5.7 Tijdens het werkproces weet de kleuter de anderen te motiveren. Hij/zij voelt de beleving van de anderen aan, speelt in op problemen, vangt emoties op.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
GEPASTE HULP BIEDEN	5.8 De kleuter kan anderen helpen bij de te volgen werkwijze. Hij/zij geeft suggesties zonder het werk in hun plaats te doen.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
BIJSTUREN	5.9 De kleuter zet anderen aan tot bijsturen en verbeteren van het resultaat en de werkwijze en legt daarbij de lat hoog.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel
VERANTWOORDELIJK	5.10 De kleuter heeft oog voor het effect en de impact van de actie op anderen en op de omgeving.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ Uitgesproken wel

In relaties met anderen hangt deze kleuter er wat bij of blijft aan de kant staan. Bij groeps- werk is hij/zij het vijfde wiel aan de wagen. Hij/zij vindt geen aansluiting om een constructieve bijdrage te doen en doet geen of een storende inbreng. Hij/zij heeft weinig oog voor het grotere geheel maar is bezig met eigen dingen, details of helemaal met niets.

Deze kleuter heeft het profiel van een leider. Als er iets moet gebeuren neemt hij/zij spontaan het initiatief om mensen te mobiliseren. Hij/zij inspireert anderen en kan zijn/haar ideeën goed overbrengen. Hij/zij bepaalt mee de koers van de groep. Het samenbrengen van verschillende ideeën, knopen doorhakken en delegeren doet hij/zij spontaan. Tegelijk blijft hij/zij het geheel overzien. Hij/zij biedt hulp, moedigt de anderen aan bij het werkproces en zet aan tot bijsturen. Hij/zij is zich bewust van de verantwoordelijkheid die hij/zij draagt.

1 2 3 4 5 6 7

III. SYNTHESE

Bepaal voor de kleuter in welke mate hij/zij over zelfsturing en ondernemingszin beschikt en kleur het overeenkomstige vak in.

SCHAAL		
	MAXIMAAL	
Z e l f s t u r i n g	In uitzonderlijke mate aanwezig	
	In duidelijke mate aanwezig	
	Gemiddeld aanwezig	
	In geringe mate aanwezig	
	In zeer geringe mate aanwezig	
	MINIMAAL	
		O n d e r n e m i n g z i n

Zelfsturing

De mate waarin de kleuter zichzelf beredert om in een gegeven situatie de hoogst mogelijke levenskwaliteit te bereiken.
 De mate waarin hij/zij de mogelijkheden in zichzelf en zijn omgeving zo goed mogelijk benut.
 De kleuter beheert zijn/haar mogelijkheden. Hij/zij kan keuzes maken, bezit het nodige doorzettingsvermogen, weet hoe zijn/haar plannen te realiseren. Hij/zij voert ze daadwerkelijk uit en kan afstand nemen om te leren uit ervaring.

Ondernemingszin

De mate waarin de kleuter in een welbepaalde situatie originele ideeën kan bedenken over mogelijke doelen en initiatieven.
 De mate waarin hij/zij beschikbare middelen optimaal inzet om acties op te zetten die tot de realisatie van zijn doelen en initiatieven leiden.
 De mate waarin hij/zij grenzen verlegt, iets nieuws creëert dat tot kwaliteit van leven bijdraagt.
 De mate waarin dit afstraalt op de groep.
 De kleuter wil impact, is geïnspireerd en gedreven bezig, hij/zij krijgt het in wisselende omstandigheden voor elkaar en kan afstand nemen om te leren uit zijn/haar ervaringen.

Ondernemingszin is niet enkel iets wat kleuters hebben of niet hebben. De speel- en leeromgeving die je als kleuterleid(st)er aanbiedt, speelt een cruciale rol in het stimuleren of afremmen van ondernemingszin. Wanneer je de speelleeromgeving hierop wil bevragen, dan kun je de vragen groeperen onder 5 rubrieken. In de eerste plaats vraagt ondernemingszin een **klas of groepsklimaat** dat open staat voor ideeën en plannen van kinderen. Ondernemingszin kan groeien in een flexibele en heldere **organisatie** met veel kansen tot communicatie. Zo is bijvoorbeeld in klassen waar alles zeer strikt geregeld is, weinig ondernemingszin te zien. In de derde rubriek, **inhoud**, wordt er gepolst naar het aanbod: wat bied je aan? Liggen thema's zeer strikt vast of is er opening om in te spelen op wat kleuters bezig houdt? Is er veel ruimte voor exploratie, voor open, creatieve speluitdagingen en voor uiteenlopende ervaringen. Een vierde belangrijke rubriek is **de leerkrachtstijl**. In welke mate moedig je met je begeleiding initiatiefname aan. Tot slot **focussen we op ondernemen** als fenomeen. Het gaat hier over kinderen tot het besef brengen dat de dingen niet vanzelf komen, dat je kan ondernemen in zeer uiteenlopende situaties en dat dat gevolgen heeft. Belangrijk daarbij is dat kinderen leren uit hun initiatieven, dat ze hun succeservaringen kunnen verankeren en dat ze goede rolmodellen en verhalen over ondernemen meekrijgen.

Onderstaand verhaal toont hoe deze vijf aspecten van een speelleeromgeving die ondernemingszin kansen geeft, aan bod kunnen komen.

Een tweede kleuterklas

Een doordachte klasinrichting

Bij het binnenkomen worden we aangenaam verrast door de klasruimte en de speelmogelijkheden. De klas ademt sfeer en gezelligheid uit. In de klas vinden we meer dan tien hoeken terug. Zo is er, naast de poppenhoek, huishoek en verkleedhoek plaats voor een boeiende constructiehoek (met heel wat kosteloos materiaal zoals buizen en planken), een snoezeldoos (= een grote verstevigde doos met daarin kussen, en knuffels), een waterbak waar met zeep en schuim geëxperimenteerd kan worden, een zandtafel, een luisterhoek, een boekenhoek, de onthaal- en zithoek (en tevens de automat), een creatieve hoek en een knutselhoek. De hoeken zijn zodanig geplaatst dat spel in de ene hoek verrijkt kan worden met materiaal uit een andere hoek (bijv. poppenhoek, huishoek en verkleedhoek liggen vlak bij elkaar zodat kleuters makkelijk op ideeën gebracht worden. Het kledingrek vormt hierbij een flexibele scheidingswand. Hoeken die elkaar kunnen storen liggen ver uit elkaar. Zo liggen de constructiehoek en de snoezeldoos elk aan een uiteinde van de klas. In de gang

vinden we een timmerhoek terug, zodat de klas zelf gespaard blijft van het lawaai van kloppende hamers en zagen. De timmerhoek zelf is uitgerust met heel wat levensecht materiaal zoals een waterpas, nagels, hamers, schuurpapier, zaagjes,... waarmee kleuters aan de slag kunnen om er hout of Ytongblokken mee te bewerken.

Een deel van de klas kan flexibel herschikt worden, naargelang de projecten die er lopen. Zo is de huishoek, naar aanleiding van de wereldkampioenschappen voetbal, tijdelijk omgevormd tot 'wereldontdekhoeke'. Kleuters vinden er kaarten, foto's een wereldbol, cd's, kaligrafie-oefeningen,... Ook in de gang kunnen projecten (die meer plaats vragen) uitgewerkt worden. We vinden er een hindernissenparcours terug dat enkele kleuters de dag ervoor opgesteld hebben.

De leerkracht is bij de klasinrichting doordacht te werk gegaan. Ze heeft hierbij één stelregel gevolgd: waar kinderen zelfstandig aan de slag kunnen, moet dit gestimuleerd worden. Dit is gebeurd door klasomgeving te structureren met hoeken en open kasten, waar materiaal vrij toe-

gankelijk is voor de kinderen. Door het gebruik van pictogrammen weten kinderen achteraf waar het materiaal terughoort. Kortom, door de duidelijkheid in klasinrichting kunnen kinderen zelfstandig aan de slag en moet er geen tijd gestoken worden in het steeds herhalen van de regels en afspraken. Verder heeft ze de hoeken strategisch geplaatst, zodat kleuters gemakkelijk op spelverrijkende ideeën kunnen komen en ten volle creatief durven zijn. Een deel van de klas is expliciet vrijgehouden voor ideeën en projecten

van kinderen. Die ruimte wordt ingericht naar gelang de interesses die leven bij de kleuters. Immers, ondernemende kinderen vragen om flexibele hoeken, waar ze plaats hebben om aan de slag te gaan, die van naam mogen veranderen, een andere inrichting kunnen krijgen,... Op die manier kunnen kleuters echt 'doorgaan' op hun ideeën. Door het materiaal langere tijd (weken/maanden) te laten staan, kan hun spel zich steeds verder kan ontwikkelen.

De timmerhoek staat in de gang om de geluidsoverlast in de klas te beperken. Het gereedschap dat de kleuters kunnen gebruiken is 'echt' (echte zagen, vijlen, hamers, schuurpapier,...). Ook in materialen die gemanipuleerd kunnen worden, is er diversiteit: verschillende soorten en afmetingen hout, Ytongblokken,...

Tijdens de observatie zien we een kleuter die, al doende, met hout en nagels (per toeval) een vliegtuigje bouwt. Daarop gaat hij naar

de schilderhoek om zijn vliegtuig af te werken met verschillende kleuren verf. Dit idee slaat zo aan dat andere kinderen zijn idee volgen.

Een constructiehoek, uitgerust met kosteloos materiaal zoals buizen en planken stimuleert kleuters tot experimenteergedrag en betrokken spel. De buizen zijn op een goede hoogte afgesneden. Niet te groot, zodat de buizen gemakkelijk hanteerbaar blijven, maar ook niet te klein, zodat kleuters nog heel wat spelmogelijkheden hebben (er kunnen 'gangen' en 'kampen' mee gemaakt worden, een griezelhol,...).

In de nabijheid van deze constructiehoek bevindt zich de automat en de verkleedhoek om het spel te verrijken.

Vlakbij **de verkleedhoek** staat dit speelgoedkasteel dat kleuters stimuleert om dieper te gaan in hun rollenspel. Twee prinsessen hebben zich mentaal in het speelgoedkasteel verplaatst en zijn nog in hun verbeelding het kasteel aan het verkennen. Een eenvoudige ingreep om rijker spel te krijgen, door een doordachte plaatsing van het materiaal.

De snoezeldoos: Kosteloos spelmateriaal dat tot heel wat prikkels uitnodigt. Binnenin is de doos verstevigd, zodat ze tegen een stootje kan. Op de bodem liggen een aantal kussens. De doos is groot genoeg om er een viertal kinderen in te laten spelen. Bovenflappen zijn eraan gelaten, zodat de doos ook dicht gemaakt kan worden.

Vlakbij is de boekenhoek, zodat kleuters zich gemakkelijk even kunnen terugtrekken in de doos met een prentenboek.

Praten met kinderen als inspiratiebron

De klasdag start dan met een onthaalgesprek. De gespreksronde verloopt informeel en op rustige toon. Het is bijna vaderdag en dat onderwerp komt uitgebreid aan bod. Verschillende kleuters vertellen iets over de lievelingskleur, het eten, de hobby's... van hun vader. Alle kleuters hebben een 'lege identiteitskaart' (= een steekkaart met een aantal vragen) meegekregen naar huis met de opdracht hun vader te bevragen en de kaart te laten invullen. Die identiteitskaart wordt dan samen met de foto van de papa omhoog gehangen in de klas.

Het onthaalgesprek wordt afgesloten met een spelletje 'ik zeg handen op de knieën'. Bij dit spelletje heeft een kind de spelleiding door telkens de opdracht te geven de handen op een andere plek van het lichaam te leggen. Er kan gefopt worden doordat het deel "ik zeg" niet genoemd wordt.

De onderlinge betrokkenheid van de kleuters valt op. Er wordt vaak gelachen en ze stellen veel vragen aan elkaar. De leerkracht toont veel inlevingsvermogen en pikt regelmatig in op anekdotes en voorvallen die de kinderen aanbrenge. Doorheen de hele klasdag voert de kleuterleidster vaak gesprekken met de (individuele) kleuters en ook tussen de kinderen onderling is heel wat interactie: er wordt veel gelachen, gepraat en overlegd in de klas.

Een absolute voorwaarde om ondernemingszin te stimuleren is een positief klas- en schoolklimaat. Immers, pas wanneer kleuters zich goed voelen in de klas zullen ze ondernemend durven zijn. Al tijdens het onthaalgesprek merken we de betrokkenheid van kleuters t.o.v. elkaar op: er worden veel vragen gesteld, er wordt gelachen, kinderen tonen interesse en appreciatie voor elkaar. Ook later op de dag, tijdens het spel, merken we op dat kleuters vaak inpikken op elkaars voorstellen en spelimpulsen. De stimulerende tussenkomsten van de leerkracht dagen de kleuters uit om door te denken. Het gesprek, de uitwisseling en het delen van ervaringen is de manier bij uitstek om elkaar wederzijds te bestuiven en tot nieuwe ideeën te komen.

Via het spelletje 'ik zeg handen op de knieën' bouwt de leerkracht bewust momenten in waarbij een kleuter de impact en het effect van acties

kan ervaren. Door kleuters zelf de spelleiding te geven ervaren zij immers aan de lijve wat de gevolgen van een actie zijn.

De activiteiten en het keuzebord

Na de gespreksronde wordt het aanbod overlopen. Alle hoeken van de klas zijn open, maar voor sommige hoeken, zoals de timmerhoek, de snoezeldoos of de zandtafel is er een beperking van het aantal kinderen dat tegelijk in de hoek bezig kan zijn. Deze regel is er om iedere kleuter, in de gegeven omstandigheden, een maximale vrijheid te geven. Begrenzen om meer initiatief mogelijk te maken dus. Naast de hoeken wordt er één begeleide activiteit aangeboden. De leerkracht introduceert die via het tonen van foto's van verschillende huisnummers. Ze maakt kleuters daarbij nieuwsgierig en vraagt hen of ze eigenlijk wel weten hoe huisnummers gemaakt worden, waarvoor die nummers dienen en of ze hun eigen huisnummer kennen. Er volgt een gesprekje waarna een viertal kleuters zich aan het maken van huisnummers zetten. In cement wordt het eigen huisnummer gemaakt en versierd. Dit zal het cadeautje voor vaderdag worden.

Het kiezen van een hoek of activiteit gebeurt via een keuzebord. De werking ervan wordt doorheen het jaar steeds verder uitgebreid en is de kleuters bekend. Ze gaan dan ook snel aan de slag.

Het gebruikte keuzebord biedt de kleuters heel wat mogelijkheden: Een aantal taken moeten verplicht gedaan worden. Vaak gaat het hierbij om dingen die sowieso moeten gebeuren, zoals het geschenkje knutselen voor vaderdag. Dit vraagt van de kleuters dat ze kunnen plannen, want niet iedereen kan tegelijk in de knutselhoek. De leerkracht gaat over de 'verplichte' taken in dialoog met de kleuters en ondersteunt kleuters die moeite hebben met het plannen. Door haar manier van aanbrenge zien kleuters ook dat de dingen (zoals bijv. huisnummers op huizen bedenken en maken) niet vanzelf gebeuren, maar dat actie nodig is om effecten teweeg te brengen.

Ideeën en voorstellen van kleuters komen ook op het keuzebord terecht. Hierdoor gaan ze minder

snel verloren. De kleuter(s) die het voorstel doen, maken ook het pictogram, waardoor ze duidelijk

het 'ownership' behouden. Ze worden gerespecteerd als eigenaar van de idee.

Een voorbeeld van een keuzebord voor vijfjarigen:

Bovenaan links staan de dagen van de week: voor maandag gebruiken de kleuters een rode spijker, voor dinsdag een groene, voor woensdag een blauwe, voor donderdag een witte en voor vrijdag een gele. Zo weet je achteraf wie wanneer in welke hoek heeft gespeeld. Bovendien zie je onmiddellijk welke hoeken veel/weinig bezocht worden op een dag.

De naam en het logo van elke kleuter staan op het keuzebord. De eerste drie activiteiten op het keuzebord zijn verplicht en moeten ten laatste woensdag afgewerkt worden. Daarna volgt een blanco ruimte. De 12 volgende activiteiten zijn keuze-activiteiten. Bovenaan staat met zwarte bolletjes aangegeven hoeveel kleuters er in elke hoek tegelijk mogen (in de timmerhoek mogen bijv. max. 2 kleuters).

Tot slot is er de mogelijkheid om een activiteiten en voorstellen (via een pictogram) aan bod te laten komen in het keuzebord. Zo heeft Kasper vorige week een pictogram gemaakt voor de verzorging van Otje en Lotje, twee wandelende takken die hij van thuis meegebracht heeft. Ook hangt er een pictogram voor het hindernissenparcours, dat 3 kleuters gisteren opgezet hebben in de gang.

Even terugblikken

Op het einde van de voormiddag komen de kleuters terug bij elkaar tijdens een kringmoment. De leerkracht bevraagt de kleuters over wat ze gedaan hebben en hoe het samenspel verliep. De voormiddag wordt afgesloten met een spelletje uitbeelden. Eén kleuter staat vooraan en krijgt een kaart met een bepaalde hoek op die hij moet uitbeelden. De rest van de klas krijgt pictogrammen van de verschillende hoeken. Zodra iemand weet over welke hoek het gaat, steekt hij het juiste pictogram omhoog. Het gaat er hevig aan toe en er wordt heel wat gediscussieerd.

Een fase die nogal eens vergeten wordt is het terugblikken op de genomen initiatieven: kleuters stimuleren om aan te geven waar hun sterktes en beperktheden liggen, bespreken van verschillende oplossingswijzen, het horen van verschillende spelscenario's en het zien van verschillende knutselresultaten kunnen kinderen op ideeën brengen en hen doen beseffen dat de dingen 'niet vanzelf gebeuren'. Zo'n evaluatie kan vaak spelenderwijs gebeuren. Zo brengt het uitbeeldspel, waarmee de leerkracht de voormiddag afsluit discussie tussen kleuters teweeg brengen over welke activiteiten al dan niet in een bepaalde hoek thuishoren.

Samengevat kunnen we wel stellen dat deze klas een structuur heeft waarin initiatief voortdurend mogelijk is. Er is de nodige ruimte, er kunnen ideeën voorgesteld worden (bijv. er is een vak voorzien op het keuzebord, ruimtes worden flexibel gebruikt,...).

Het aanwezige materiaal is gedoseerd, levensecht en concreet. Kleuters krijgen volop kansen tot actie, experiment en initiatief. Zo kiezen ze - behalve bij klassikale momenten - gedurende de hele voormiddag in welke hoeken ze spelen. Er zijn enkele opdrachten die ze op een bepaald tijdstip afgerond moeten hebben, maar daarin kiezen ze zelf hun timing. Bovendien bevatten die 'verplichte' opdrachten ook een zekere keuzevrijheid. Bijvoorbeeld, er moet een cadeautje voor vaderdag geknutseld worden, maar hoe dat er concreet moet uitzien, kunnen kleuters zelf invullen. Er kan daarbij gekozen worden voor 2 technieken.

De checklist speel- en leeromgeving die hier volgt wil je inspireren om in je eigen klassituatie meer kansen te geven aan ondernemingszin van kinderen. Je kunt de verschillende items afwegen en voor jezelf een of meerdere aandachtspunten selecteren waar je expliciet werk van wilt maken.

4

CHECKLIST SPEEL-LEEROMGEVING

Voor kleuters

WERKWIJZER

De doelstelling van het instrument

Deze vragenlijst wil je als leerkracht inspireren en op ideeën brengen om een speelleeromgeving aan te bieden die ondernemingszin bij kinderen stimuleert. Je kunt op verschillende aspecten van de speelleeromgeving focussen: de sfeer in je klas, de wijze waarop je het klasgebeuren organiseert, het aanbod, de manier waarop je tussenkomt, de rolmodellen die je aanbiedt en de wijze waarop je staat bij ondernemingen van je kinderen. Met deze vragenlijst krijg je de kans de speelleeromgeving op 5 grote gebieden af te checken. Zo komen de sterke kanten, maar ook de werkpunten aan het licht. In een tweede stap bepaal je wat je daadwerkelijk wil aanpakken.

De inhoud van het instrument

- Het instrument bestaat uit diverse elementen in de speelleeromgeving die een rol kunnen spelen bij het stimuleren van de ondernemingszin bij kinderen. De vragen worden ondergebracht in 5 grote rubrieken :
 1. Een positief klas- en schoolklimaat
 2. Een organisatie die initiatief ondersteunt
 3. Een rijk milieu
 4. Een stimulerende en ondersteunende begeleiding
 5. Focus op ondernemen

Hoe invullen

Voor **elk van de vragen** ga je als volgt te werk

- onder elke rubriek vind je **in de tabel** concrete beschrijvingen
- je leest deze beschrijvingen en je maakt één van de 4 blokjes zwart

- als je vindt dat de omschrijving helemaal niet aansluit bij jouw klaswerking
- als je vindt dat de omschrijving eerder niet aansluit bij jouw klaswerking
- als je vindt dat de omschrijving eerder wel aansluit bij jouw klaswerking
- als je vindt dat de omschrijving in uitgesproken mate aansluit bij jouw klaswerking

Helemaal niet	☒	☐	☐	☐	In zeer grote mate
Helemaal niet	☐	☒	☐	☐	In zeer grote mate
Helemaal niet	☐	☐	☒	☐	In zeer grote mate
Helemaal niet	☐	☐	☐	☒	In zeer grote mate

Wanneer je alle vragen voor een bepaalde rubriek ingevuld hebt, bekijk je die rubriek nog eens opnieuw. Stel jezelf de vraag welke ideeën het invullen van de vragenlijst jou opgeleverd hebben en vul daarna onderstaande vraag in.

- Dit zie ik als prioritair. Dit zie ik als belangrijkste aandachtspunt. Hieraan wil ik werken:

I. EEN POSITIEF KLAS- EN SCHOOLKLIMAAT

De kinderen voelen zich veilig bij elkaar, de leerkracht, op school, ... Er is een collectief welbevinden in de groep van waaruit kinderen ondernemend kunnen en durven zijn.

		In hoeverre krijgt het aandacht?
ONTSPANNEN KLASSFEER	1.1 Er heerst een ontspannen, gezellige sfeer in de groep: er wordt gelachen, gepraat, gezongen,... de kinderen beleven plezier en er is humor in de groep. De meeste kinderen hebben een tevreden, enthousiaste of ontspannen gezichtsuitdrukking. Er is weinig ruzie.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
INTERACTIES TUSSEN KINDEREN	1.2 De groep werkt aanstekelijk. De kinderen durven met voorstellen voor de dag komen en helpen elkaar. Er wordt heel wat gepraat. De kinderen reageren spontaan op elkaar: ze stellen vragen, laten hun appreciatie zien, horen, voelen, vullen elkaar aan, doen mee. Sommige activiteiten worden door de klas als groep gedragen <i>Bijv. een dino-project dat uitloopt in skeletten en beenderen, een project rond tennis.</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
INTERACTIES MET DE LEERKRACHT	1.3 De kinderen vertrouwen zonder veel schroom hun ideeën of plannen aan jou toe: ze zijn op jou gericht (vragen iets, laten zien wat ze aan het doen zijn,...), maar stellen zich niet afhankelijk op (aanklappen, constant aandacht vragen,...)	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate

- Dit zie ik als prioritair. Dit zie ik als belangrijkste aandachtspunt. Hieraan wil ik werken:

II. EEN ORGANISATIE DIE INITIATIEF ONDERSTEUNT

Ondernemen betekent in bepaalde situaties keuzes kunnen maken, ideeën voor acties ontwikkelen, bedenken hoe je te werk zal gaan en van effecten genieten. Initiatief kan groeien in een flexibele organisatie met sobere, heldere regels waar veel communicatie mogelijk is.

		In hoeverre krijgt het aandacht?
KIEZEN	2.1 De kinderen kunnen het grootste deel van de dag (1/2 tot 2/3 van de netto beschikbare klastijd) kiezen uit een ruim en rijk aanbod aan activiteiten (8 activiteiten of meer).	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
OVERZICHT	2.2 Het materiaal is overzichtelijk en toegankelijk gegroepeerd voor de kinderen. <i>Bijv. open kasten, een eenvoudige ordening op vlak van moeilijkheidsgraad, binnen reikhoogte</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
VRIJE TOEGANG MATERIALEN	2.3 Tijdens de keuzeactiviteiten mogen de kinderen op eigen houtje benodigdheden nemen (papier, stiften, kleefband,...).	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
ZELF ORGANISEREN	2.4 De kinderen kunnen, binnen bepaalde grenzen, de ruimte in functie van hun initiatieven benutten. Je klas kan gemakkelijk omgebouwd worden in functie van ideeën van de kinderen. <i>bijv. zelf hun werkplek kiezen en inrichten, er is een ruimte waar plaats is voor bouwwerken van kinderen, kasten op wieltjes, makkelijk verplaatsbaar meubilair, er is een 'nieuwe ideeënplek', de gang mag gebruikt worden....</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
DUIDELIJKHEID	2.5 De klasorganisatie loopt op wieltjes. De verwachtingen / grenzen / regels zijn zo duidelijk voor de kinderen dat je daar zelf nog weinig tijd aan moet besteden en je met begeleiding van (individuele) kinderen kan bezig zijn. <i>Bijv. er wordt gebruik gemaakt van een keuzebord, waar nodig zijn er beurtrollen, de kinderen komen signaleren wanneer iets stuk is, ze weten zelf de vaatdoek te vinden om de tafels schoon te vegen...</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
FLEXIBEL EN FUNCTIONEEL	2.6 Je weegt de hoeveelheid en de inhoud van de regels en grenzen af in functie van het stimuleren van zelfstandigheid, actief leren en het nemen van initiatief. Je wijzigt, in overleg, de regels naargelang de behoeften van de groep. Het spel van anderen niet hinderen, veiligheid, maximale speelkansen voor iedereen zijn de belangrijkste criteria. <i>Bijv. groeien in zelf beslissen wanneer een vooraf afgesproken opdracht wordt uitgevoerd tijdens de week.</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate

		In hoeverre krijgt het aandacht?
PLANNEN EN CONTINUÏTEIT	2.7 Buiten de collectieve momenten, mogen de kinderen langere tijd (meerdere dagen/weken) aan een gekozen activiteit, eigen voorstel of initiatief verder werken. Het materiaal kan blijven staan, zodat hun spel zich steeds verder kan ontwikkelen.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
VERANTWOORDELJKHEID	2.8 Je zorgt ervoor dat elk kind zowel binnen als buiten de activiteiten verantwoordelijkheid kan ervaren. Je voorziet hier kansen voor iedereen. <i>Bijv. materiaal halen, elkaar verder helpen, iets zelfstandig oplossen, gebruik van een takenbord, ... Ook zwakke of moeilijke kinderen krijgen de kans om hun competentie te tonen</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
COMMUNICATIE	2.9 Je bouwt expliciet kansen tot samenwerking in. De kinderen mogen elkaar helpen, ze kunnen elkaar 'bestuiven'.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate

- Dit zie ik als prioritair. Dit zie ik als belangrijkste aandachtspunt. Hieraan wil ik werken:

III. EEN RIJK MILIEU

Ondernemingszin wordt geprikkeld door een milieu dat de exploratiedrang aanwakkert, inspireert tot ideeën en een diversiteit aan ervaringen en acties toelaat en aansluit bij behoeftes en interesses van leerlingen.

		In hoeverre krijgt het aandacht?
RIJK MILIEU	3.1 Er is een rijk milieu (meer dan 8 hoeken) dat verschillende ontwikkelingsgebieden aanspreekt. In de klas is er uiteenlopend spelgedrag waar te nemen in de verschillende hoeken.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
HOEKEN	3.2 Je klas telt meer dan 8 hoeken. De hoeken bevatten veel, gevarieerd, origineel (bijv. schimmendoos), kosteloos (bijv. grote dozen in de bouwhoek) en realistisch (bijv. een waterpas in de timmerhoek) materiaal.	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
KEUZES	3.3 Je bouwt bij activiteiten die elk kind 'moet' doen, geregeld keuzemogelijkheden in. <i>Bijv. je laat de kinderen kiezen uit diverse mogelijkheden om een geschenk voor moederdag te maken, je voorziet diverse opstellingen tijdens de les bewegingsopvoeding,...</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
EXPERIMENTEREN	3.4 Je biedt geregeld materiaal/ een hoek/ situaties aan die de verbeeldingskracht, exploratiedrang en experimenteerlust van de kinderen aanspreken of waarbij kinderen zelf ontdekken hoe iets functioneert, zonder dat het meteen gedemonstreerd wordt. Je aanbod stimuleert de vindingrijkheid en creativiteit bij kinderen. <i>Bijv. een experimenteerbak, proefopstellingen, ontdekdozen, gezelschapspelen, fotoboek,...</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
OPEN RESULTAAT	3.5 Je gebruikt regelmatig opdrachten/ problemen / situaties waarvoor kinderen verschillende oplossingen / antwoorden kunnen bedenken, waar geen juiste oplossing voor is of waar de kinderen vrij zijn om een eigen vorm te kiezen of een betekenis te geven <i>Bijv. een knutseltafel met allerlei materiaal zonder strikte opdracht/dwingende voorbeelden, de tafel dekken op een zelfgekozen 'mooie' manier, rijmen en dichten, verzen bedenken, verhalen fantaseren, ...</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate
COMPLEXE TAKEN	3.6 Je biedt geregeld complexe, meervoudige spelopdrachten aan (die langer dan een dag lopen) waarbij kinderen verschillende stappen en fasen moeten plannen. <i>Bijv. een heksenhoed maken die eerst geplakt moet worden, daarna gedroogd, dan geschilderd,...</i>	Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate

		In hoeverre krijgt het aandacht?
INSPRAAK	<p>3.7 Kinderen hebben inspraak in de klasuitrusting en het dag-en weekverloop. De kinderen worden geregeld uitgenodigd om thema's mee te bepalen.</p> <p><i>Bijv. een keuzebord met open mogelijkheden, een vast kringmoment voor het verzamelen van ideeën, systematisch peilen naar wat kinderen van de activiteiten vinden.</i></p>	<p>Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate</p>
IMPACT	<p>3.8 In het aanbod zijn er aanwijsbare elementen (thema's, projecten, materialen,...) te vinden die het gevolg zijn van suggesties, wensen en voorstellen van kinderen (bijv. een hoek veranderen,...). Vaak lopen er verschillende thema's tegelijk (en niet steeds voor de hele klasgroep).</p> <p><i>Bijv. Je tracht door observatie kindinteresses te achterhalen en activiteiten aan te bieden die daarop aansluiten, zonder problemen kan je 3 thema's vanuit het kind opnemen die de laatste 2 weken in je klas gelopen hebben.</i></p>	<p>Helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ In zeer grote mate</p>

- Dit zie ik als prioritair. Dit zie ik als belangrijkste aandachtspunt. Hieraan wil ik werken:

IV. EEN STIMULERENDE EN ONDERSTEUNENDE BEGELEIDING

De manier waarop op kinderen worden ingespeeld is van kapitaal belang voor de ontwikkeling van ondernemingszin. Een effectieve begeleiding is stimulerend (zet aan tot initiatief), verleent autonomie en geeft ondersteuning (moedigt aan en helpt problemen oplossen).

		In hoeverre krijgt het aandacht?
BEWUST LATEN GEBEUREN	4.1. Je kan op de achtergrond blijven en geeft kinderen de kans een opdracht op een eigen, zelfgekozen manier uit te werken, een bepaald spel een eigen wending te geven en zelf te bepalen wanneer iets af is. Dit betekent ook dat je kan loskomen van 'het snel zelf even doen' of 'toch maar meteen zelf verbeteren' als kinderen fouten maken.	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
INITIATIEF NEMEN (H)ERKENEN	4.2. Het ontgaat je niet als kinderen ideeën inbrengen, je stimuleert ze om er verder over te praten, ze met anderen te delen en ze te realiseren. Je speelt bewust een actieve rol om kinderen te wijzen op elkaars initiatieven en zich daaraan te inspireren voor eigen spelactiviteiten. Daarnaast laat je het kind ook 'eigenaar' van zijn idee.	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
ONDERSTEUNING OP MAAT	4.3. Een kind dat 'vastzit' kan je geregeld net die impuls te geven die hem het gevoel geven dat hij er 'zelf' in lukte. Je biedt kinderen die dat nodig hebben, in de uitvoering van opdrachten/initiatieven extra begeleiding, maar steeds in functie van de zelfstandigheid die het kind aankan. <i>Bijv. als ondersteuning voor het kind kun je de probleemsituatie beschrijven, meerdere oplossingen aanduiden, één oplossing suggereren, stappenplannen bespreken, pictogrammen aanbieden</i>	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
EMOTIONELE ONDERSTEUNING	4.4. Je merkt het op wanneer kinderen zich bij bepaalde activiteiten/opdrachten/initiatieven onzeker voelen of faalangst hebben. Je peilt ook geregeld tussendoor naar de beleving van kinderen, hoe ze een bepaalde hoek, spel, ... ervaren. Je helpt ze te uiten wat ze voelen.	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
POSITIEVE FEEDBACK	4.5. Je geeft geregeld positieve feedback op initiatieven van kinderen, door belangstelling te tonen, uitleg te vragen, te bewonderen, te bevestigen, ...	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
EIGEN DENKEN	4.6. Je vraagt de kinderen regelmatig naar hun mening, wat zij nog meer willen weten, hoe zij iets zouden oplossen. Je lokt hierover communicatie tussen kinderen uit.	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate

V. FOCUS OP ONDERNEMEN

Bewust maken van wat het fenomeen ondernemen betekent gebeurt door terug te kijken op genomen initiatieven, door op een boeiende manier kennis te maken met verhalen van ondernemende mensen, door het besef dat 'dingen niet vanzelf komen' en door stil te staan bij de effecten van ondernemen.

		In hoeverre krijgt het aandacht?
VIEREN	5.1 Geregeld geniet je, samen met de kinderen, van succesvolle initiatieven. Je voorziet dan momenten waarop kinderen hun realisaties kunnen tonen, toelichten, ...	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
ZELFRELECTIE	5.2 Je nodigt kinderen regelmatig uit om terug te kijken en na te gaan wat ze zelf realiseerden, waar het begon, hoe ze te werk gingen, hoe ze de opdracht beleefden...	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
EVALUEREN	5.3 Je vraagt de kinderen regelmatig om zichzelf te evalueren (de kwaliteit van en tevredenheid over het eindresultaat, wat goed ging, wat ander of beter zou kunnen ...) <i>Bijv. via domino, tekenevaluatie, doos vol gevoelens,...</i>	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
VOORUITGANG	5.4 Je stimuleert kinderen om zelf een beeld op te bouwen van hun vooruitgang, hun ontwikkeling <i>bijv. door de tekeningen die afgelopen maanden gemaakt werden te vergelijken, door na te gaan welke puzzels ze nu reeds kennen, ...</i>	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
ZELFKENNIS	5.5 Je stimuleert de kinderen regelmatig om zelf aan te geven welke hun sterktes en beperktheden zijn. (Voor jongere kinderen, probeer je hun competentiegevoel /emotie te begrijpen en onder woorden te brengen) <i>Bijv. via een klas- of individueel gesprek, via een raadspelel waarin ze iets uitbeelden wat een bepaald kind goed kan terwijl de anderen de naam raden, .</i>	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
STOPMOMENTEN	5.6 Je helpt kinderen met moeilijkheden bij het inbouwen van stopmomenten om met het kind na te gaan of de werkwijze bevredigend is en hoe het eventueel bijgestuurd kan worden.	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
ALTERNATIEVEN WAARDEREN	5.7 Je bespreekt met kinderen tijdens een evaluatiegesprek verschillende oplossingen bij een bepaald spel / opdracht. Je toont en waardeert de verschillende alternatieven in hun verscheidenheid.	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate
EIGEN STANDAARD	5.8 Je geeft de kinderen regelmatig de verantwoordelijkheid om zelf te bepalen wanneer iets afgewerkt is. Je lokt daarover gesprek uit. <i>Bijv. vragen of de tekening af is, ofwel of ze er liever aan willen verder werken op een ander ogenblik ? opnieuw zouden willen beginnen ? ermee willen stoppen.</i>	helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate

		In hoeverre krijgt het aandacht?
ROLMODEL	<p>5.9 De kinderen zien geregeld hoe je zelf al experimenterend tot een oplossing komt</p> <p><i>Bijv. met proberen en fout doen, door diverse mogelijkheden te laten zien, door te reflecteren op wat je gedaan hebt,...</i></p>	<p>helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate</p>
VERHALEN	<p>5.10 De kinderen krijgen regelmatig verhalen en beleevingsmomenten waarin ze zien wat ondernemen is</p> <p><i>Bijv. hoe iemand een plan realiseert, iets belangrijks doet voor anderen, iets nieuws uitvindt ...</i></p>	<p>helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate</p>
WAARDEN	<p>5.11 Er wordt geregeld gepraat met de kinderen over de impact van initiatieven. Zowel de positieve als negatieve gevolgen van wat mensen ondernemen komen aan bod.</p>	<p>helemaal niet ☐ ☐ ☐ ☐ in zeer grote mate</p>

- Dit zie ik als prioritair. Dit zie ik als belangrijkste aandachtspunt. Hieraan wil ik werken:

Het ontwikkelwerk voor dit materiaal gebeurde in het kader van het Europees project STEP "ondernemingszin bevorderen in het onderwijs" dat liep in samenwerking met

- het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO),
- de Unie van Zelfstandige Ondernemers (UNIZO),
- de Hogeschool Gent
- de Vlaamse Dienst voor Beroepsopleiding en Arbeidsbemiddeling (VDAB)
- de Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA).

Het project werd medegefinancierd door Equal.

Voor de cofinanciering van het project konden we rekenen op de steun van de Vlaamse Gemeenschap: departement Onderwijs.

Voor de uitwerking van het praktijkmateriaal werkten we nauw samen met volgende scholen:

- Vrije basisschool Bovenlo Kessel-Lo
- Vrije basisschool De Tuimeling Zemst
- Vrije kleuterschool Sprinkel Neeroeteren

Titel: Instrumenten voor de screening van kleuters en observatie van de speel- en leeromgeving - Ondernemingszin (h)erkennen

Tekst: Ferre Laevers, Els Bertrands, Bart Declercq en Mieke Daems

© 2004, CEGO Publishers, Leuven, Belgium

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de uitdrukkelijk bij de wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever.

Eerste druk: 2004

ISBN 90-77343-59-8

D/2004/5138/8

NUR 130